

A BIBLIOGRAFIAI SZAKISMERETEK MEGSZERZÉSE.

ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

(Második, befejező közlemény.)

II.

A bibliografiai szakiskoláknak ismertetése után Lameere és Sury a bibliografiai szakoktatás egyenetlenségének (peu d'uniformité) nagy hátrányait konstatálják¹ S épen ezek miatt tartják nagyfontosságúnak, hogy a nevezetesebb szellemi központokban egységes elvek alapján berendezett szaktanintézetek szerveztesse-
nek. Az egyetemeknek, a könyvtáraknak, a könyvkiadók egyesületeinek, az egyes kiadóknak és bibliografusoknak első teendőjük volna, hogy ebben az irányban a kezdeményezést kezükbe ragadják s a kivitel módozataira nézve közös megállapodásra jöjjenek. Ugyanaz az egységesítő törekvés mutatkozik ebben a tervben is, a mi megteremtette többek között a tizedes bibliografiai rendszert. Több helyen fölhangzott már az eszme, hogy a könyvtári ügykezelést egységes alapokra kell fektetni. A legmegkapóbb érvek egész tömege került fölszínre az utóbbi időkben, melyek mind oda irányulnak, hogy a folyton nagyobb arányokat öltő tudományos és szellemi élet — természetesen itt mindig a dimenzióbeli növekedésről van szó, mely a demokratikus átlagos kulturfejlődésre vonatkozik -- szükségleteit csak is az egységes könyvtári kezeléssel behozatalával lehet elérni. Ehhez pedig első sorban az szükséges hogy a könyvtárakban működőknek ismeretei is közös forrásból merítenek.

Nem lehet tagadni, hogy van valami ebben a gondolatban, a mi tetszősnek látszik. Mily csábító képet nyerünk, ha csak arra gondolunk, hogy a művelt világ összes könyvtáraiban egy és ugyanazon rendszer érvényesül a katalógus-szerkesztésnél, hogy már a könyvkiadó kezéből úgyszólván készen repertorizálva kerül ki az új könyv. Mily kényelemnek forrása ez a könyvtárak kölcsönös szolgálatában stb. stb. Csakhogy itt is előáll az egyszerű kérdés: lehet-e komolyan gondolni ilyen fajta egységesítésre? Általában nem vallott-e kudarcot minden törekvés, mely ilyesmire iparkodott? Minden ország, sőt minden vidék más és más tradíciók alapján más és más célok felé tör s mindezek más rend-

szereket inaugurálnak. Annyi azonban bizonyos, hogy némely főszempontoknak általános szem előtt tartása nem csak üdvös, hanem meg is válósítható. S épen azért érdemes foglalkozni ezekkel a modern törekvésekkel. Meg lehet, hogy sem a tizedes bibliografiai osztályozási rendszert nem sikerül úgy keresztül vinni, mint pl. Brüsszelben képzelik, s az is bizonyos, hogy a szóban forgó szakiskola mintát sem lehet teljesen a tervezet értelmében mindenütt érvényre juttatni. De tagadhatatlan, hogy a tizedes osztályozás igen nagyjelentőségű könyvtári mozgalomnak volt előidézője s épen úgy a Lameere és Sury szakiskola tervezetéből is sokat lehet tanulni, talán még az egységesítés szempontjából is.

Az ő meggyőződésük az, hogy a könyvre vonatkozó szükséges ismeretek terjesztése tekintetében a könyvészeti szakiskoláknak nagyon bőséges feladatuk akad. »Annak — írják — a ki bármily irányban a könyvekkel való foglalkozásra szánja magát, el kell sajátítani a könyvészeti iskolákban a lehető legteljesebben mindazokat az ismereteket, a melyek választott pályájának föltételeit képezik. E tanulmányok révén szakemberré kell lennie. Ismernie kell a könyvvel kapcsolatos számtalan kérdést, a könyv külső előállítását, áruba bocsátását s könyvtári feldolgozását.« E három főkérdés szerint osztják fel az oktatás tartalmát három részre, melyet két év alatt lehetne kimeríteni. E főrészek azután három-három alosztályra oszthatók ilyen formán:

I. Könyvkiadás.

1. Tehnológia.
2. Könyvkiadói gyakorlat.
3. Jog.

II. Könyvkereskedelem.

1. Történeti rész.
2. A készlet. (Assortiment.)
3. A bizományi üzlet.

III. Könyvismerettan. (Bibliológia).

1. A könyv általános és részletes története.
2. Bibliografia.
3. Könyvtárkezelés (Bibliothekonómia).

A tervezet e nagy kereteken belül részletesen megjelöli az átveendő anyagot. Mi ezt egy kissé összevonva fogjuk ismertetni.

Az I. rész 1. osztályában a könyvkiadói tehknológiában a

könyvnyomdászatnak úgyszólván egész köre föl van ölelve. Az iskola megismertetne a papírkészítés különböző neveitől elkezdve egész a kötésig mindennel, a mi a könyv külső előállításánál előfordul. Föl vannak sorolva a különböző papír és kartonemek, ezeknek simítása, áztatása, szárítása és mintázása, az író hárttyák stb. Egy lépéssel tovább menve a betümintá öntéshez jutunk s ezzel kapcsolatban a betűszedés különböző módjaival és feladataival kell megismerkednünk míg az egész résznek befejezéséül a tördelés és a javítás vannak megjelölve. Most következik a nyomás a maga sok fajta sajtójával és különböző fortélyaiival. S végezetül a magasabbrendű nyomdászati feladatok várnak ránk: a stereotípia, a galvanoplasztika, a litografia, a színes nyomás, a metszésnek némely fajtái, melyek után még a könyvkötészet mesterségébe avat be az iskola.

Épen ilyen részletesen van kidolgozva a 2-ik alosztály, a kiadói gyakorlat köre is. A szerzőkkel való érintkezésen kezdve megérint mindent, a mi egy könyvkiadó gyakorlatában elő adja magát. Van itt szó a kéziratok megbecsléséről, a hirdetés különböző módjairól, a különnyomatokról, a szerzői és szerkesztőségi példányokról, árjegyzékekről, csomagolásról stb. stb. Mindmennyi gyakorlati kérdés. Hogy mennyiben sikerülhet ezeket iskolában megtanulni, ezt valóban nehéz elképzelni. A 3. alosztály a kiadói gyakorlatban előforduló jogi esetekhez szükséges ismereteket jelöli meg, különösen kiterjeszkedve a szerzői jogra, a köteles példányokra, s a vámra.

Hogy a tervezet készítői rendelkeznek a szükséges tárgyi ismeretekkel, a II. rész anyagának összeállítása is mutatja. Ime a főbb vonások: 1. a könyvkereskedelem történeti tárgyalásánál gondot fordítanak a régi könyvkereskedői szokások ismertetésére, az árak megállapításának feltételeire a különböző korszakokban, a kínálat és kereslet viszonyára, a régi könyvjegyzékekre, a nevezetesebb gyűjtemények eladásainak körülményeire, a könyvjegyzékekben előforduló rövidítésekre, egy szóval a könyvkereskedelem egész történetére. 2. a könyvkészletre vonatkozó ismeretek felsorolásában szintén olyanok mutatják be magukat, mint a kik a könyvkereskedés minden csinját-binját ismerik. Mintegy negyven külön tétel alatt sorolják föl a szükséges ismereteket. S ugyanez a jártasság jellemzi a 3. alosztály körvonalozását is. A kétség

nélkül nagyfontosságú bizományi kereskedelem minden részletére kiterjeszkednek.

Mindezekből pedig kitűnik, hogy a tervezett iskola tanulmányi anyagának első két főrésze megbecsülhetetlen ismereteket helyez kilátásba azoknak, a kik. mint kiadók vagy mint könyvkereskedők akarnak működni. Kizárólag gyakorlati ismeretekről van ezekben szó, leszámítva talán a II. rész 1. alosztályát, mely a könyvkereskedelem történeti ismertetésével a művelődéstörténet körébe vág. De bármily nagyra becsüljük is mindezeket az ismereteket, lehetetlen elhallgatnunk azt, hogy azokat a megjelölt mértékben csak is a könyvkiadókra és könyvkereskedőkre nézve tartjuk szükségeseknek. A könyvészet tudományos részének művelői, a könyvtárnokok és a bibliografusok — ebben az esetben szorosan az irodalmi anyag repertorizálását értve bibliografia alatt — mindazt, a mit ezekből tudniok kell, úgy szólván mellékesen és igen gyorsan elsajátíthatják a gyakorlat útján, a nélkül, hogy hosszas rendszeres tanulmányokra volna szükségük. Épen úgy a mint a III. rész anyagából vajmi keveset kell tudniok a kiadói s kereskedői pályákon levőknek. Egy szóval az I. és II. rész anyagából igen célszerűen megállapítható egy könyvkiadói iskola tervé, míg a minket érdeklő könyvtártani ismeretek, melyeket a III. rész jelöl meg, ebben az iskolában csak ok nélküli terhet, nehézségeket képeznének. Tehát már is oda jutottunk, hogy a tervezők iskolájának egyetemes jellegét elhibázottnak kell kijelentünk, a mi még indokoltabbnak fog látszani, ha a III. rész anyagát szemügyre vesszük. Itt lépünk a könyvtártan birodalmába, s minket csak is ez érdekelhet közelebből.

A tervzet szerint az első alosztály tárgya a *könyv története* a következő csoportosítással:

A. A könyv a könyvnyomtatás előtt.

1. A germán betörések előtt.

A könyv készítésére használt anyagok: viasszal bevont fatáblák, papyrus, pergament (volumen, codex quadratus.)

Írás: kapitalis, uncialis és kursiv.

Diszítés: sáfrány, bibor. rubrikák, gouache.

Ipar és kereskedelem: irnokok, korrektorok.

2. A germán betörések után.

a) Byzanczi kéziratok.

Írás: kapitális, unciális, minuskulák, — világi másolók.

Diszítés: egyszínű kezdőbetűk, — színes szalagok, — egész oldalt elfoglaló festmények.

b) Nyugati kéziratok.

VI. századi evangéliumos könyvek. — Szerzetes rendházak alapítása: íróműhelyek.

Írás: durva kapitális, unciális, félunciális, minuskulák.

Diszítés: Színes betűk, színes állatmotívumok, bibor, víz- és tojásfestmények.

3. Karoling-korszak.

Karoling-renaissance.

Írás: Karolingi minuskula, aranybetűs írás (chrisographia).

Diszítés: az antik és angol-szász művészet befolyása.

Könyvkötészet: arany- és ezüst lemezek, elefántcsont táblácskák.

4. XI., XII. és XIII. századok.

A szerzetes rendházak megszilárdulása Nagy-Károly után. — Benczések. — Apátságok szervezése. — Műhelyek liturgikus kéziratok készítésére.

Anyag és alak: pergament és velin, — kódexek és quaterniók. Tekercsek (rotuli).

Írás: Karolingi minuskula, román minuskula, — rövidítések.

Másolók: másolóműhelyek a kolostorokban, korrektorok.

Diszítés: veres kezdőbetűk, lapszéli diszitmények, miniatúrák, színes czimfeliratok, kezdőbetűk vonal- és figurális díszszel, festmények.

Könyvkötészet: bőrrel bevont fatáblák, sarkok, köldökök és csattok.

A XIII. század vége, hanyatlás.

Egyetemi oktatás: világi könyvkereskedések, könyvtárak, az egyetemek által gyakorolt felügyelet.

5. XIV. század.

A papír rendszeres alkalmazásának kezdete: rongypapír, készítése, sávok s csíkok és alakok a papírban, vízjegyek.

Írás: gót minuskulák.

Diszítés: összehasonlítás a románkori diszítéssel, a XIV. század közepe, tökéletesedés: remekművű kéziratok. A miniatúrák rendszeres tárgyalása.

Könyvkötészet: bársony, aranszövet, ötvösművészet, mintavassal készült bőrdiszitmények.

6. XV. század.

Renaissance: a könyvnyomtatás föltalálása. Humanizmus. A kéziratok sokszorosítása: másoló iskolák.

Írás: gót minuskulák, új írás: a román minuskulának új formája, visszatérés az antik kapitális íráshoz.

Diszítés: szalagdíz, aranyalap, miniatúrák: francia, flamand és olasz iskolák.

B. A fatáblanyomatú könyv (Xylographia.)

Fa- és rézmetszetek, színezés, a kéziratok utánzása.

Fametszet: Xylographia, rézmetszés: eu creux.

Könyvkötészet: bőr, bársony, köldökök, mintavasak stb.

C. A nyomtatott könyv.

1. A könyvnyomtatás föltalálása. Eltérő nézetek: Coster. Gutenberg. — Gutenberg életrajza. — A strassburgi per. — Gutenberg Mainzban. — Fust és Schöffler. — A bünbocsánati czédulák. — A biblia. — A catholicon.
2. A könyvnyomtatás elterjedése Európában.
3. Európa nevezetesebb könyvnyomtatói a XVI., XVII., XVIII. században.
4. A könyvnyomtatás, könyvkötészet és könyvillusztráció a XIX. században.

Ezek a tervezet főbb pontjai a könyv történetére nézve, a melyekhez még külön studiumként minden iskolában az illető ország könyvnyomtatástörténetének részletes tárgyalása járul.

Végül a szerzők itt említik föl, hogy az iskolának bizonyos elemi paleografiai ismeretek megszerzésére is alkalmat kell nyújtani, a melyeknek a könyvtárnokokon kívül a könyvkereskedők is hasznát vehetik egyes régi kéziratok megbecslésénél. Mindezt pedig szemléleti módszerrel: kéziratok, metszetek, nyomtatványok bemutatása mellett kell előadni.

A III. rész 2. alosztálya a *szorosán vett bibliográfiát* foglalja magában. Elsőrangú fontosságú kérdés és minden tekintetben aktualis. A beláthatatlan mérvben fölszaporodott irodalmi anyagnak használhatósága ma már első sorban a bibliografia Ariadne-fonalának biztosságától függ s úgyszólván magától fölmerült az eszme hogy ezt a műveletet mentül előbb s mentül alaposabban keresztül kell vinni. Elég a londoni és a brüsszeli nagy vállalatokra utalnunk annak bizonyítására, hogy mily általánosan bement a köztudatba az irodalom rendszeres bibliografiai feldolgozásának szükségessége. Természetes, hogy a brüsszeli tervezet is nagy súlyt helyez erre, hiszen az alkalom is, mely bemutatására szolgált, a második nemzetközi bibliografiai konferencia, specziálisan a bibliografia ügyében megindult mozgalomnak egyik nevezetes mozzanata volt.

Nem mélyedünk e helyen a bibliografia fogalmának elméleti fejtegetésébe. Egyszerűen ismertetni fogjuk azokat a szempontokat, melyekből a tervezet a bibliografiai disciplinát tekinti. Szerintük a bibliografiai tanfolyam két részre oszlanék. Az elsőben a bibliografia elméletével, történetével és a bibliografia-szerkesztés szabályaival ismertetne meg az iskola. Szóba kerülnének itt: a különböző tárgy és a szerzők nevei szerinti, a névtelenül, sejtett vagy álnevek alatt megjelent művekről, a gyűjteményes vagy hivatalos kiadványokról készitendő repertoriumok szerkesztése, úgyszintén az időszaki folyóiratok-, kéziratok-, ősnymtatványok-, ritka és becses könyveké; a könyvek alakjának meghatározása, a lap-számolás, az egyes kiadások összevetése; az egyes országokban a bibliografiai adatok összegyűjtésére föllállított intézetek és életbeléptetett intézkedések szervezete (hivatalos bibliografiák, köteles példányok, bibliografiai intézetek és irodák); a bibliografiai terminologia különböző nyelveken; a kooperatív bibliografiai tevékenység főbb elvei; a könyvczimek átírása; a bibliografiai osztályozás; a bibliografiai czédulák szerkesztése a világ nagyobb könyvtáraiban elfogadott különböző rendszerek alapján; a folyóiratok kivonatolása bibliografiai czélokra; a repertoriumok használása; a bibliografiai rövidítések; a szükséges külső eszközök: czédulák, czédulatokok, osztályozási táblázatok stb.

Ezeknek ismertetése után következnek a bibliografiai irodalom tárgyalása. Ennek föladata volna megismertetni a nagy nemzeti

és nemzetközi bibliografiai repertoriumokat és mindazokat a munkákat, a melyekre szükségük van a könyvkereskedőknek, a bibliografusoknak és könyvtárnokoknak. Ez is gyakorlati alapra fektetett oktatás volna. A növendékek az egyes repertoriumok használatát folytonos gyakorlat útján sajátítanak el. Szerzők a bibliografiai irodalom egyes ágait a következő sorozatban mutatják be:

A bibliografiák repertoriumai.

A bibliografiai kézikönyvek.

A bibliografiai szótárak.

A bibliografiai szemlék.

Az általános bibliografiák.

A névszerinti bibliografiák.

A név nélkül vagy álnévvel megjelent művek bibliografiái.

Az országok szerinti bibliografiák.

A különböző tárgyak szerinti bibliografiák.

A világ összes nyilvános könyvtárainak katalógusai.

Az egész világ kiadóinak és könyvkereskedőinek katalógusai (?)

A könyvtárkezeléstani kézikönyvek.

Az egyetemes enciklopediák.

A kéziratok és autogrammok katalógusai.

A fatáblanyomású könyvek katalógusai.

Az ősnymtatványok katalógusai.

A ritka kiadások katalógusai.

A becsesebb illusztrált munkák katalógusai.

Az Ex-librisek katalógusai.

A tiltott könyvek katalógusai.

Ezenkívül az egyes tudományágak külön bibliografiáinak részletes ismertetésére is kiterjeszkednének az iskolában. Ezt azonban mi úgy képzeljük, hogy csak példaképen mutatnák be egyik vagy másik tudományág részletes bibliografiáját. Mert az nagyon nehéz volna, hogy az iskola végig vezessen az emberi tudás egész területén a teljes részletességgel. Erre semmi szükség sincs s különben is az egyes szakoknak teljes bibliografiáját csak a megfelelő szakok művelői készíthetik el bibliografusok segítségével. A szakbibliografiát illetőleg kitűnő például szolgálhat Langloisnak már említett műve a történelmi bibliografiáról,¹ mely a párisi

¹ Manuel de Bibliographie historique par Ch.-V. Langlois. I. Instruments. Páris, 1896.

irodalmi fakultáson a történelmi segédtudományok során tartott előadások foglatatja. A megjelent első rész mindenekelőtt az alapfogalmakkal ismertet meg. »A bibliografia -- ugymond Langlois -- a könyvek tudománya. A *könyvtár-kezeléstan*nal (bibliotheconomia) szemben, mely az osztályozással, a könyvek külső leírásával s a könyvtárak szervezetével és történetével foglalkozik s a *könyvismerettannal* (bibliologia) szemben, mely a könyv történetét a külső előállítás szempontjából (könyvnyomtatás, könyvkötészet, könyvkereskedelem) tárgyalja, a *bibliografia* a legszűkebb értelemben véve, a könyvészeti tudománynak az a része, mely a repertoriumokkal foglalkozik és a mely megjelöli az eszközöket, a melyek a forrásokra nézve a lehető leggyorsabban és legtökéletesebben utbaigazítanak.« »Enseigner la bibliographie, c'est donc enseigner la manière de se servir des instruments bibliographiques qui existent« — mondja később mikor azt fejtegeti, hogy a könyvtárnokokon és a bibliografusokon kivül az egyes tudományszakok művelőinek is szükségük van szakjuk irodalmának rendszeres bibliografiai ismerésére. Ebben az értelemben állította össze munkáját, a melylyel valóban ép oly hálára kötelezte a történetírókat, mint a bibliografusokat és a könyvtárnokokat is. A könyv tartalmának jelzése a legjobban fogja bizonyítani nagy gyakorlati értékét. Az I. könyv 1. fejezete a bibliografiák bibliografiáját tárgyalja. A 2. fejezet az egyetemes bibliografiai repertoriumoknak van szánva. A 3-ik a nemzeti bibliografiai repertoriumokat ismerteti országok szerint. Magyarországról szólva *Kertbeny*, *Szabó Károly* és *Petrik* főbb kiadványait említi föl s megjelölve mindegyiknek tárgykörét, a következő szavakkal végzi: »Mais ces recueils, qui passent pour excellents, sont de ceux dont les lecteurs de ce Manuel n'auront probablement pas assez souvent l'occasion de se servir pour qu'il soit utile d'insister.« Ugy az egyetemes, mint a nemzeti bibliografiai repertoriumok bármily szak rendszeres bibliografiájánál első sorban figyelembe veendő, s épen azért a Langlois munkájának I. könyve minden hasonló munkának bevezető részeül szolgálhat. Ezután tér át a II. könyvben szerző a szorosán vett történelmi bibliografiára külön fejezetekben tárgyalva az eredeti forrásművek, továbbá a történetirodalom egész területe vonatkozó bibliografiai repertoriumokat, egészen szakszerű osztályozás szerint. Ebből a könyvből mindenki megtudhatja, hogy

a történetírásnak mily bibliografiai előmunkálatok és segédeszközök állanak rendelkezésére. Szóval kitünő történettudományi segédeszköz s egyszersmind a bibliografiai szaktanulmányok során kitünően fölhasználható példa. Ilyennek kell lenni a módszeres bibliografiának.

A könyvismerettan harmadik alosztálya, a *könyvtárkezeléstan* (bibliothéconomie) az előbbivel, a bibliografiával együtt a könyvtárnoki gyakorlatban a legfontosabb ismereteknek tárháza.

A tervezet kidolgozói itt igen helyesen a világ nagy könyvtárait vették alapul munkálatukban s a főbb pontokat a következőkben jelölték meg: a könyvtárak és a könyvtárkezeléstan általában, a könyvtárak működési köre; könyvtárépítkezés, elrendezés és felszerelés, fűtés, világítás, szellőztetés, a helyiségek jó karban tartása és nagyobbítása, butorzás és a könyvtári kellékek; a könyvtári személyzet; a könyvtárvezető és a többi alkalmazottak feladatai; a könyvtár belső szervezete, könyvgyarapodás, a leltár és a katalógusok, a könyvek elhelyezése és megszámozása, a könyvek épségben tartása, tisztogatás, köttetés; a könyvtár használata, házszabályok, a könyvek használata az olvasó teremben, a kikölcsönzés. Ezekhez járulnak még a könyvtárak különféle nemeinek ismertetése: nemzeti, nép-, egyetemi, magán-, és specialis könyvtárak, a tudományos intézetek s a hatóságok könyvtárai s végül a könyvtárak viszonya az államtörvényekhez és a közigazgatáshoz.

Ezek az utóbbi pontok az u. n. *bibliothékografia* anyagát szolgáltatják, az egyes könyvtárak részletes ismertetésével együtt. Szerzők föl is sorolják a behatóbb ismertetésre méltó könyvtárakat, mintegy ötvenet. Mi azonban nem igtatjuk ide ezt a sorozatot. Egy részt mert mindenkinek könnyű elképzelni a világ ötven nevezetesebb könyvtárát — habár nem mondhatjuk azt sem, hogy e sorozathoz ebből a szempontból nem férne szó — másrészt azért sem, mert ötven könyvtár részletes ismertetését nem tartanók szükségesnek a tervbe vett iskolában. Nyolcz-tíz könyvtáron körülbelül be lehetne mutatni az egész könyvtárkezelési apparátust. Elég példa akadna így is az összehasonlításra. A többit összefoglalóan a könyvtárügy ismertetésében lehetne megérinteni. A főczél amúgy is az, hogy a leendő könyvtárnok ismerje az egyes országok könyvtári állapotait főbb vonásaiban. Ötven könyv-

tár berendezésének, ügymenetének, anyagának és történetének részletes ismertetése csak zavart okozhatna. A könyvtárak adatait tartalmazó segédkönyvek, adressebuchok egyes esetekben amúgy is igénybe vehetők.

A tervrajz nem szól részletesebben a könyvtárkezeléstan irodalmáról. Egészítsük ki egy pár adattal. Már volt alkalmunk ebben a folyóiratban ismertetni *Maire* Albert kitünő kézi könyvét, mely különösen Franciaországra nézve igen szerencsésen foglalja össze a szükséges tudnivalókat.¹ *Kropf* Lajos ugyancsak e helyen mutatott egy nem régiben megjelent angol kiadvány² nagy becsére épen a könyvtárkezelésre vonatkozó modern ismeretek szempontjából, s nem sokára módunkban lesz az *Erdélyi* Pál ismertetése révén a londoni kongresszus beszámolójában együvé hordott nagyfotosságú tapasztalatok, tervek és ideák tanulságait is levonni, melyeknek jelentőségét már rövid kongresszusi jelentése is sejtette.³ Azonban mint könyvtártani *kézikönyv* talán a legelső helyen áll *Gräsel* műve,⁴ mely a *Petzholdt* által megjelölt alapokon a könyvtártudomány legújabb eredményeinek fölhasználásával s kitünő gyakorlati érzékkel világos, áttekinthető képet nyújt a modern szellemi élet e fegyvertárának összes titkairól. Különösen nagybecsű e műnek francia fordítása,⁵ a mely egy kissé részletesebben kiterjeszkedik a franciaországi viszonyokra is. E könyv kiválóságát fényesen igazolja az a körülmény is, hogy a *Laude* által eszközölt fordítást a francia közoktatásügyi miniszter külön jutalomdíjjal tüntette ki. Méltán írhatta a fordító előszavában a következő sorokat: »De l'avis de tous les bibliothécaires et des critiques compétents, le manuel de M. le Dr. Gräsel mérite,

¹ Albert Maire, Manuel du bibliothécaire L. Magyar Könyvszemle, 1898. 100 l.

² The Library Series. Edited by Dr. Richard Garnett I—IV. London, George Allen. 1897—98. 8-ad rét. L. Magyar Könyvszemle, 1898. 198. l. Centralblatt für Bibliothekswesen, 1898. 508. l.

³ Magyar Könyvszemle, 1897. 326. l.

⁴ Dr. Arnim Gräsel, Grundzüge der Bibliothekslehre mit bibliographischen und erläuternden Anmerkungen. Neubearbeitung von dr. Julius Petzholdts Katechismus der Bibliothekenlehre. Lipsce, J. J. Weber. 1890. 8-ad rét, XII+424.

⁵ Manuel de Bibliothéconomie par le dr. Arnim Gräsel. Edition française revue par l'auteur et considerablement augmentée. Traduction de Jules Laude. Paris, H. Walter. 1897. 8-ad rét. XVIII+628l.

à bon droit, d'être considéré comme le plus complet et le meilleur des traités de bibliothéconomie parus jusqu'à présent.« Egyéb-ként Gräsel művének olasz fordítása is hasonló sikert ért el s nagyon kívánatos, hogy mentül előbb a mi mind inkább határozottabb formákban kibontakozó könyvtári életünk is hasznát lássa ennek a ritka hivatottsággal megírt könyvnek a francia bővített kiadás után s a magyarországi adatok okos beékelésével készítenő magyar fordítás révén.

III.

Ennek a mi könyvtári életünknek mostani föllendülési időszak, mint már említettük, a bibliografiai szakképzés kérdését is fölszínre vetette s épen azért foglalkoztunk most ezzel a tervzettel. Meghonosíthatók-e nálunk a benne foglalt ideák? szükségesnek látszik egy olyan könyvészeti iskolának föllállítása, mint a minőt a tervezet képez?

Bizonyos az, hogy a könyvtárnoki pályához szükséges képzettség megnyerésének eszközeinek módozatairól gondoskodni kell, azonban nézetünk szerint nem az ilyen költséges és meglehetősen nehezen szervezhető szakiskola az egyedüli módja a kérdés megoldásának. Már rámutattunk arra, hogy a tervezet a különböző jellegű és fontosságú szakismeretek összefoglalásával oknélküli terheket róna az iskolát látogatók különböző célokra törekvő csoportjaira. Más ismeretekre van szüksége a könyvkereskedőnek és másra a könyvtárnoknak. Igaz, hogy a tervezet mindkét résznek eleget tesz, de épen ezzel idézi elő az említett ok nélkül való megterhelést. A szerzők maguk is érezték ezt s tanulmányuk végső pontjában kénytelenek a tanulmányi anyag fakultatív kezelését hangsúlyozni, a mely lehetővé tenné, hogy a különféle intencziók kielégíttessenek minden fölösleges terhek vagy káros megrövidülés nélkül.

Mi azonban ismételjük, hogy legalább a magyarországi viszonyokat tartva szem előtt, egész más utakon szeretnénk a célhoz jutni. Külön könyvészeti szakiskola föllállítása ugyanis nagy anyagi nehézségekbe ütköznék s nyilvánvaló dolog, hogy a könyvtárnokság ma még nem tartozik nálunk a biztos életpályák közé. A számbavehető könyvtárnoki állások csekély számánál fogva ugyan ki volna elég merész kizárólag erre a pályára képesítő diplomára bízni

magát. Épen azért bármennyire meg lehet is valaki győződve a könyvtárnoki hivatás fontosságáról, kénytelen belátni, hogy az élet-pálya választásnál ez csak másod sorban jöhet tekintetbe. Ha még úgy rajong is valaki a könyvtári tevékenységért s ha igazán hivatottságot is érez erre, úgy intézi dolgait, hogy végzett tanulmányainak esetleg más pályán is hasznát vehesse. Egyszóval a könyvtárnoki diploma egymagában még nem kenyér. Mit kell tehát tenni? Lemon-dani talán arról, hogy szakképzett könyvtárnokokat lássunk könyvtárainkban s tisztán a jó szerencsére bízni, hogy akadjon egy pár ember a ki legtöbb esetben jobb állás híján könyvtárnokságra is vállalkozik? Lehet-e ilyen módon remélni, hogy kétség nélkül fejlődő könyvtárügyünk megtalálja a maga lelkes apostolait? Nem elsőrangú fontosságú dolog-e, hogy rendszeres tanulmányok révén mentül buzgóbb, mentül szakavatottabb könyvtárnokokra tegyünk szert? Mert habár kevés a könyvtárnoki állás, de e kevés állás mindenike egész embert, lelkesedő és szakmáját értő egyént kíván.

Azt hiszem nem nehéz rátalálni arra a pontra, a melyen ezek a nehézségek szépen kiegyenlíthetők a bonyolult szervezettű szakiskola nélkül is. *Egyszerűen be kell illeszteni a bibliográfiát az egyetemi diszciplínák közé.* Módot kell nyújtani, hogy az egyetemen a választott szaktanulmányok mellett rendszeres kiképzést lehessen nyerni azokban a tudományokban is, a melyek a könyvtári szolgálatra képesítenének. Az egyetem bármelyik fakultásának hallgatója rendes tanulmányai mellett, ha kedve tartja, látogathassa a bibliografiai tanfolyam előadásait is. S mi történnék így? Azok a fiatal emberek, a kik hajlandóságot éreznek a könyvtári szolgálathoz az alatt az idő alatt míg jogi vagy bölcsészeti egyetemi pályájukat végzik, megszerezhetnék mellékesen a könyvtárnoki diplomát is, s ha alkalom kínálkoznék, el is foglalhatnának valamely könyvtári állást, míg ellenkező esetben egyetemi diplomájuk más téren biztosítaná existenciájukat.

Mindenekelőtt két kérdés merül itt föl. Az egyik az, hogy a bibliografiai stadiumok helyet foglalhatnak-e az akadémiai tudományok sorában? A másik pedig, hogy csak egyetemi pályán levők juthassanak könyvtárnoki oklevélhez? Mind a két kérdésre igennel felelhetünk. A bibliográfiát mint tudományt most nem akarjuk itt elemezni. Ez külön tanulmány tárgya lehet. Elég arra utalnunk, hogy Göttingában és Párisban már rég szerepel az egyetemi tan-

rendekben s egyik egyetem nimbuszán sem esett e miatt csorba. Ellenkezőleg mindkettő mint büszkeségét említi ezt föl. Sőt Párisban, mint tudjuk két felsőbb iskolában adják elő. A mi pedig azt illeti, hogy csak egyetemi képesítéssel, tehát egy főiskolai tanfolyam teljes befejezésével lehessen valaki okleveles könyvtárnok — természetesen, ha ezt az oklevelet is megszerzi — szintén külföldi példákra hivatkozunk, melyeket dolgozatunk első részében fölhoztunk. Mily ideális állapot az, mikor egy nagy könyvtárban a különböző tudományszakokban járatos emberek állanak mint képzett könyvtárnokok a kutató közönség rendelkezésére. Tehát nemcsak praktikus pályaválasztási szempontok, hanem a mélyebben fekvő tudományos és kulturális érdekek is szükségessé teszik, hogy könyvtárnokaink az egyetemről kerüljenek.

Én ugyan oly hangon beszélek most, mintha polemizálnék olyanokkal, a kik nálunk könyvészeti szakiskolát akarnak fölállítani. De hát ilyesmiről szó sincs, s a mint láttuk, erre nincs is szükség. Azonban szükség van mégis valamire, a mi által az egész könyvtárnokképzés ügyét igen czélszerűen meglehetne oldani. Ahoz ugyanis, hogy az egyetemen teljes könyvtárnoki tanfolyamot lehessen berendezni, elkerülhetlen egy a göttingaihoz vagy a párisihoz hasonló bibliografiai tanszék szervezése. Ebben az egy tanszékben aztán egyesíteni lehetne az összes bibliografiai studiumokat, a könyvtörténeti, szorosán vett bibliografiai és könyvtárkezeléstani kérdéseket. A tanfolyam másik része: a diplomatikai és paleografiai ismeretek elsajátítása miatt már semminemű újabb intézkedés szüksége nem forog fenn. Ugy paedagógiai mint történettudományi szempontból dicsőséges multtal büszkélkedhető tanszék képviseli az egyetemen a tudományoknak ezt az ágát. Sőt könyvtári életünk is nagy köszönettel tartozik neki.

A dolog most már egészen világos. A bibliografiai tanszék szervezésével az egyetem minden alkalmat megadna arra, hogy hivatottságot érző ifjak egyetemi tanulmányaik folyamán úgy szólva észrevétlenül egy speciális pályára is kiképezzék magukat. A diplomatikai és paleografiai disciplinák a történettudomány művelői részére amúgy is elengedhetetlenek. Ezeknek tehát csak a néhány bibliografiai óra maradna fönn. S a szorgalomnak ezért a kis fokozásáért olyan oklevél birtokába juthatnának, mely egész

külön, habár ma még csekély kiterjedésű foglalkozási kört nyitna meg számukra.

A ki elvben elfogadja az ilyen alapokra fektetett bibliografiai szakképzést, a részleteken nem fog hosszasan fennakadni. A főfeladat volna, mindenekelőtt helyes arányban fölosztani az anyagot négy félévre, továbbá megtalálni a módot, hogy a jelöltek gyakorlatilag is kiképezhessék magukat. A göttingai egyetemen Dziačko minden félévben elméleti és gyakorlati órákat is hirdet. Arra nézve, hogy a gyakorlati részt miként oldja meg, sajnálatomra nem nyilatkozhatom. Az ilyesmit látni kell. Kétség nélkül a vezetése alatt álló egyetemi könyvtár az ő állandó kísérletezési objektuma.

Könnyű elképzelní, hogy a bibliográfiának ilyen rendszeres művelése milyen áldásos volna a magyar tudományosság szempontjából. Csak arra kell gondolnunk, hogy a diplomatikai tanszék mily nevezetes tényező újabb történetírásunk fejlődésében. Mert hiába, valamely tudomány ág fejlődésére legbőségesebb forrás mégis a szerencsésen betöltött egyetemi katedra. Nem csak azért, mert a ki betölti, tudományának lelkes és független munkása, hanem, mert közvetlen hatásával újabb és újabb híveket szerezhet annak. A magyarországi könyvészet tudományának pedig nagy szüksége van erre. Ugy az elméleti és gyakorlati bibliográfia terén, mint a hazai könyvtörténet különböző ágaiban igen sok a tenni való. Amazt a könyvtári élet fejlődése sürgeti, a történeti rész lehető mélyreható feldolgozása pedig a hazai művelődéstörténet létrejöttének egyik legfőbb előfeltétele.

Feltétlen elismerés illeti meg azokat, a kik az ideí első könyvtárnoki tanfolyam megteremtése ügyében buzgólkodtak. Azonban ugyanott, a honnan ez az idea is kikerült, bizonyára megfogják találni a módját annak is, hogy a magyar könyvészet rendszeres művelését állandó, biztos alapokra fektessék. Megkísérlettük egy megoldási módozat rövid körvonalozását. Más valaki talán okosabbat, praktikusabbat tud. Dolgozatunk legfőbb célja, hogy napvilágra hívja a legokosabb, legpraktikusabb eszméket bibliografiai szakképzésünk ügyében.